

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
DOKTORA PROGRAMI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
2021-2022 EĞİTİM-ÖĞRETİM YILI BAHAR DÖNEMİ
TDE 703 YENİ TÜRK EDEBİYATI (METİN TAHLİLLERİ) (303) DERSİ
3.HAFTA - DOÇ.DR.ADEM ÇALIŞKAN-D-703

İBRAHİM ŞİNÂSİ EFENDİ’NİN “MÜNÂCÂT” VE BİR KASİDESİNİN TAHLİLİ

Doç.Dr.Adem ÇALIŞKAN

KONU : Allah’a Yakarış.
ANAFİKİR : Allah’ın varlığı yaratılmış olan varlıklardan hareket edilerek ‘estetik metot’ ile kanıtlanabilir.
TEMA : Allah sevgisi.
ŞEKİL : Yeni mesnevî (aa bb cc ..)
TÜR : Münâcât.

1

Giriş

Tanzimat Edebiyatı, Batı kültürüyle yetişen aydınların Tanzimat devrinde Batı edebiyatını örnek alarak oluşturdukları, 1839-1896 yıllarını kapsayan bir edebiyattır.

Tanzimat Edebiyatı, (a)Hazırlık dönemi (1839-1860)¹, (b)Birinci nesil (1860-1876)² ve (c)İkinci nesil (1876-1896)³ olmak üzere üç dönemde incelenebilir.

Tanzimat Edebiyatı’nın asıl nitelikleri Birinci nesil ve onların oluşturduğu edebiyatta görülür. Bu döneme “sosyal ve politik düşünceler dönemi”⁴ gözü ile de bakılabilir. İbrahim Şinâsî Efendi (1826-1871),⁵ Ziyâ Paşa (1829-1880) ve Nâmîk Kemâl (1840-1880) ...vb. şahsiyetler, bu dönemin sanatkârları arasındadır.

“Tanzimat’ın ilk yıllarında yetişen, Münif Paşa, Ahmet Cevdet Paşa, Ahmet Vefik Paşa gibi çağdaşları arasında, çok yönlü şahsiyeti ile sıvrılan Şinâsî, değişik çalışmalarıyla pek çok alanda bir yol açıcı durumundadır. Batı kültürünü yerinde tanımış, oranın düşünce sistemini iyi kavramış, gazetenin halkı eğitime ve aydınlatma

* Yrd.Doç.Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi ABD. / Yeni Türk Edebiyatı BD. Öğretim Üyesi. E-posta: adem.caliskan@omu.edu.tr .

¹ Ramazan Korkmaz (2005). “Yeni Türk Edebiyatına Giriş / Hazırlık Dönemi ve İlk Denemeler”, *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)*, [Ramazan Korkmaz (ed.) – Hülya Arğunşah – Ali İhsan Kolcu – Ayşenur Külahlıoğlu İslam – Cafer Gariper – Osman Gündüz – Tark Özcan], 2.bs., Ankara: Grafiker Yayınları, ss. 13-40.

² Nihad Sami Banarlı (1983). “Şinâsî – Ziya Paşa – Namık Kemal Mektebi ve Türk Edebiyatı / Cemiyet İçin Sanat Hareketleri”, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, 2.bs., İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, C. 2, ss. 858-859; İsmail Parlatır (1992). “XIX. Yüzyıl Yeni Türk Şiiri / Tanzimat’ın Birinci Kuşağı”, *Türk Dili, Aylık Dil Dergisi IV (Çağdaş Türk Şiiri)*, S. 481-482 / Ocak – Şubat – Mart, ss. 10-17; Mustafa Üstünova (1992). “Divan Edebiyatının Tanzimat Birinci Dönem Sanatçıları Üzerindeki Etkileri”, *Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. VII, Sayı: 2, Bursa, ss. 141-150; Cafer Gariper (2005). “Yenileşmenin Başlangıcı ve Öncüleri / Şinasi – Namık Kemal – Ziya Paşa – Ahmet Midhat Efendi”, *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)*, [Ramazan Korkmaz (ed.) – Hülya Arğunşah – Ali İhsan Kolcu – Ayşenur Külahlıoğlu İslam – Cafer Gariper – Osman Gündüz – Tark Özcan], 2.bs., Ankara: Grafiker Yayınları, ss. 41-80; Saadettin Yıldız (2006). “Tanzimat’ın Birinci Nesli”, *Tanzimat Dönemi Edebiyatı*, 2.bs., İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım, s. 121.

³ Nihad Sami Banarlı (1983). “Şinâsî – Hamid – Sezai Mektebi ve Türk Edebiyatında Sanat İçin Sanat Temayülleri”, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, 2.bs., İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, C. 2, ss. 915-916; İsmail Parlatır (1992). “XIX. Yüzyıl Yeni Türk Şiiri / Tanzimat’ın İkinci Kuşağı”, *Türk Dili, Aylık Dil Dergisi IV (Çağdaş Türk Şiiri)*, S. 481-482 / Ocak – Şubat – Mart, ss. 17-29; Ali İhsan Kolcu (2005). “Yenileşmenin İkinci Kuşağı / Ekrem-Hamid-Sezai Mektebi”, *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)*, [Ramazan Korkmaz (ed.) – Hülya Arğunşah – Ali İhsan Kolcu – Ayşenur Külahlıoğlu İslam – Cafer Gariper – Osman Gündüz – Tark Özcan], 2.bs., Ankara: Grafiker Yayınları, ss. 81-108; Saadettin Yıldız (2006). “Tanzimat’ın İkinci Nesli”, *Tanzimat Dönemi Edebiyatı*, 2.bs., İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım, ss. 139-141.

⁴ Mehmet Kaplan (1995). *Tevfik Fikret (Devir – Şahsiyet – Eser)*, 4.bs., İstanbul: Dergah Yayınları, s. 13.

⁵ İbnülemin Mahmut Kemal İnal (1988). *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul: Dergâh Yayınları, C. 4, s. 1836’da Şinâsî’nin doğum tarihi 1824 (h. 1240) olarak veriliyor.

yolundaki rolünü benimsemiş bir aydın olan şair, Batı'dan yaptığı şiir çevrilerini bir kitapta toplaması, ilk telif piyesi kaleme alması, ilk özel Türk gazetesini çıkarması ve gazetede makale ve tartışma yolunu açması ile kendinden sonra yetişenlere örnek olmuştur.

Edebiyata ve şiire karşı ilgisi Tophane Kalemî'nde çalışırken başlamış, bazı manzum tarihler ve gazeller yazmış, hatta Fransa'ya gönderilmesinde büyük yardımı olan Reşid Paşa'ya "tarz-ı kadim üzre" bir de kaside kaleme almış olan Şinâsî, oradan dönüşünde yeni bir anlayışla karşımıza çıkar.

Tanzimat Fermanı'nın ilânı ile Batı kültür ve medeniyetine yönelme, daha doğrusu devletin önderliğinde batılılaşma yolu açılmış bulunuyordu. İşte bu dönem içinde gerek Tercümân-ı Ahvâl gerekse Tasvîr-i Efkar gazetelerinde yayımladığı yazılarında Şinâsî, Batı'nın "meşrûti" yönetimini ve "Parlemento" sistemini benimsemiş bir Tanzimat aydını olarak görünür. Ne var ki bu düşünceleri açıkça dile getiremez. Çünkü o, devlet görevlisidir. Bununla birlikte Reşid Paşa için yazdığı son dört kasidede bu düşüncelerin izleri olan "Tanzimat, millet, kanun, adalet, devlet, reis-i cumhur, medeniyet, cehâlet... vb" yeni kavramlar, onun düşünce dünyasının, hayata bakış açısını ve siyâsî yaklaşımını vermektedir. Aslında böylesine yeni değer yargıları ile o, Yeni Osmanlılar'ın bir tür fikir hocası gibidir."⁶

Şinâsî, gerek insan ve gerekse bir devlet adamı olarak büyük değerlere sahip bulunduğu inandığı Mustafa Reşid Paşa (1798-1858)'ya, geniş bir hayranlık ve sadakatle sonuna kadar bağlı kalmıştır. Şiirle uğraşmaya başladıktan sonra iki padişahın zamanlarında yaşamasına ve bir çok devlet adamı ile tanışmasına rağmen, yazdığı kasidelerin hepsi de Reşid Paşa içindir. O, Reşid Paşa için dört kaside yazmıştır:

(a)Birincisi,

**"Bârek Allâh zehî Sadr-ı Reşîd-i devrân
Oldu ahdinde anın münşerihü's-sadr cihân"⁷**

matla'lı ve 1265/1849 tarihli kasidedir. Şinâsî bu kasidenin eski biçimde söylendiğini ve ortasından iki mısraın çıkarılmış olduğunu açıklar.

(b)İkincisi,

**"Âsafâ aklına dil-bestedir akl-ı fa'âl
Cevher-i hilkatine olmuş araz izz ü celâl"⁸**

matla'lı ve 1272/1856 tarihli kasidedir.

(c)Üçüncüsü,

**"Dilin irâdesini başta akl eder tedbîr
Ki tercümân-ı lisândır anı eden takrîr"⁹**

matla'lı ve 1273/1857 tarihli kasidedir. Şinâsî'nin, sakal meselesi yüzünden işinden uzaklaştırılmasından sonra Reşid Paşa'nın sadrazam olduğunda kendisini eski görevine getirmesi üzerine bir teşekkür ifadesi olarak bu kasideyi yazdığı ifade edilir. Şinâsî, bu kasidenin ortasından yedi beytin çıkarıldığını söyler: "Vasatından yedi beyit mahzûfdur".

(d)Dördüncüsü,

**"Gelelim zât-ı Reşîd'in şerefi mebhâsine
Söz mü var devleti ihyâya olan meb'asine"**

matla'lı ve 1274 / 1858 tarihli kasidedir. Şairin "Evvelinden beş beyit mahzûfdur" notundan anlaşıldığına göre, bu kasidenin başından beş beyit kaldırılmıştır. Ahmet Hamdi Tanpınar'a göre, "Reşid Paşa kasideleri ile sadece herhangi bir vezir medhedilmez, asırlardan beri sürüp giden bir ruh tembelliği sarsılır; geleneğin, müphemün dünyasından, aklın ve aydınlık düşüncenin dünyasına geçer."¹⁰

Tanzimat devri Türk edebiyatı Birinci Kuşak şairleri içinde İbrahim Şinâsî Efendi, Reşid Paşa için kaleme aldığı Kasideleri kadar *Münâcât* adlı şiiriyle de tanınmış bir şahsiyettir.

İbrahim Şinâsî Efendi'nin *Münâcât*'ı ve Tahlili

⁶ Bk. İsmail Parlatır (1988). "Şinâsî", *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klâsikleri*, İstanbul: Ötügen-Söğüt, C. 8, s. 329.

⁷ Beyti şu şekilde nesre çevirmek mümkündür: "Allah mübarek eylesin. Sadrazam Mustafa Reşid (Paşa)'nın devri ne güzel. Onun sadrazamlığı esnasında dünya ferahladı." [Bk. Şinâsî (1960). *Müntahabât-ı Eş'âr*, (Haz.: Süheyl Beken), Ankara: Dün-Bugün Yayınevi, s. 15].

⁸ Beyit şu şekilde nesre çevrilebilir: "Ey yüce vezir! Etkin akıl esinin aklına gönül bağlamıştır. Yücelik ve ululuk yaratılışının özüne bir nişan olmuştur." [Bk. Şinâsî (1960). *Müntahabât-ı Eş'âr*, (Haz.: Süheyl Beken), ss. 23-24].

⁹ Bu beyit de şöylece nesre çevrilebilir: "Gönlün arzu ve isteğini baştaki akıl düzenler ve onu da söz biçimine getiren dildir." [Bk. Şinâsî (1287/1870) *Müntahabât-ı Eş'âr*, 2.tb., İstanbul: Tasvîr-i Efkar Matbaası, ss. 12-15; Amlf. (1960). *Müntahabât-ı Eş'âr*, (Haz.: Süheyl Beken), ss. 25-27].

¹⁰ Ahmet Hamdi Tanpınar (1982). "İbrahim Şinâsî Efendi", *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, 5.bs., İstanbul: Çağlayan Kitabevi, s. 198.

Tanzimat devri Türk edebiyatının ilk kuşak şairlerinden olan İbrahim Şinâsî Efendi ve eserleri üzerine değişik zamanlarda gerek yerli ve gerekse yabancı edebiyat araştırmacıları, tarihçileri ve eleştirmenleri tarafından önemli çalışmalar yapılmıştır¹¹. Bu çalışmalardan bazıları onun biyografisine ağırlık verirken, bir kısmı da eserleri ve onların tahliline odaklanmıştır¹².

İbrahim Şinâsî Efendi, Tanzimat devri birinci neslinden olup Sadrazam Mustafa Reşid Paşa için kaleme almış olduğu kasideleri kadar aşağıda tahlili ve/veya şerhi yapılacak olan Münâcât'ı ile de tanınmış bir şahsiyettir.

(.....)

adc-Tanzimât Edebiyatında Münâcât

Tanzimat sonrası Batı tesirinin gittikçe yoğunlaştığı bir kültür, sanat ve edebiyat ortamında İslâmiyet ve onunla ilgili olan hususlar tartışmaların merkezindedir. Bilindiği gibi, "XIX. yüzyılın ikinci yarısında materyalist felsefeye bağlı olarak Tanrı'yı inkâr edenlerin çoğalması üzerine, bu devrede yazılan tevhîd veya münâcâtlara Allah'ın varlığının ispâtı meselesi bir problem olarak girer. Materyalistler, kâinâtın yaratılışı hakkındaki görüşlerini tesâdüf nazariyesine dayandırırken, hâdiselerin arkasında bir Tanrı iradesi bulunmadığını, yâni hâdiselerin, ancak başka hâdiselerin tesiriyle meydana geldiğini söylerler. Bunu kabul etmek mümkün değildir. Çünkü kâinatta görülen her şey ve cereyan eden her hâdisi Allah'ın takdiri iledir..."¹³

Tanzimat Devri I.Kuşak şairlerinden *İbrahim Şinâsî Efendi*, *Namık Kemal* ve *Ziya Paşa*, II.Kuşak şairlerinden *Recâizâde Mahmûd Ekrem*, *Muallim Nâci* ve *Abdülhak Hâmid Tarhan*, diğer dinî türler yanında münâcât türlerinde de şiirler kaleme almışlardır.

¹¹ İbrahim Şinâsî Efendi hakkında bk.: Köprülüzade Mehmed Fuad (1911). "Şinâsî'nin Şiirleri", *Servet-i Fünûn*, C. 41, S. 1052, İstanbul; Ahmed Râsım (1927). *Matbûat Tarihine Medhal: İlk Büyük Muharrirlerden Şinâsî*, İstanbul: Yeni Matbaa; İsmail Hikmet Ertaylan (1932). *Şinâsî*, İstanbul: Kanaat Kitabevi; Murat Uraz (1938). *Şinâsî, Hayatı, Şahsiyeti ve Eserlerinden Seçme Parçalar*, İstanbul: Tefeyyüz Kitabevi; Mehmet Kaplan (1947). "Şinâsî'nin Türk Şiirinde Yaptığı Yenilik", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 2, S. 1-2, (İstanbul), 31 Aralık, ss. 21-42; Hikmet Dizdaroğlu (1954). *Şinâsî, Hayatı – Sanatı – Eserleri*, İstanbul: Varlık Yayınları; Kenan Akyüz (1954). "Şinâsî'nin Fransa'daki Öğrenimi İle İlgili Bazı Belgeler", *Türk Dili*, C. 3, S. 31, Nisan; Gündüz Akıncı (1962). *Batıya Yönelirken Şinâsî*, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları; M. Kaya Bilgegil (1971). "Şinâsî'nin Şiiri", *Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, S. 2, Ankara, ss. 43-64; Hüseyin Seçmen (1972). *Şinâsî*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 166 s.; Nevin Önberk (1975). *Şinâsî ve Namık Kemal'de 'Hürriyet' Kavramı*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 144 s.; Abdülmünâf Mecdi Bekr (1976). *İbrâhim Şinâsî Efendi Hayâtuhu ve Âsâruhu* [İbrahim Şinâsî Efendi, Hayatı ve Eserleri], (Basılmamış Master Tezi), Kahire: Câmi'atü Ayn Şems, Külliyyetü'l-Âdâb (Edebiyat Fak. Kütüb. No: 21132-21133); Mehmet Kaplan (1976). "Şinâsî'nin Türk Şiirinde Yaptığı Yenilik", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I*, İstanbul: Dergâh Yayınları, ss. 253-74; Mehmet Kaplan (1978). "Şinâsî'yi Anarken", *Edebiyatımızın İçinden*, İstanbul: Dergâh Yayınları, ss. 54-55; M. Kaya Bilgegil (1980). "Şinâsî'nin Şiiri", *Yakınçağ Kültürü ve Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar II*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi, ss. 26-46; Mehmet Kaplan (1981). "Şinâsî: Münâcât", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Şiir Tahlilleri I*, 7.bs., İstanbul: Dergâh Yayınları, ss. 29-36; Ahmet Hamdi Tanpınar (1982). "İbrahim Şinâsî Efendi", *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, 5.bs., İstanbul: Çağlayan Kitabevi, ss. 183-215; Kenan Akyüz (1982). "Tanzimat Devri-Şiir", *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri (1860-1923) I*, 4.bs., Ankara: Mas Matbaacılık ve Aksesuarları, ss. 18-20; Nihad Sami Banarlı (1983). "Şinâsî (1824?-1871)", *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, 2.bs., İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, C. 2, ss. 859-868; Şevket Rado (1985). "Şinâsî'nin Ölümü", *Türk Dili, Aylık Dil Dergisi*, Yıl: 34, C. 50, S. 405, Eylül, ss. 73-80; Osman Nuri Ekiz (1985). *Şinâsî, Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, İstanbul: Kastaş Yayınları, 152 s.; Kenan Akyüz (1986). "İbrâhim Şinâsî", *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*, 4.bs., İstanbul: İnkılâp Kitabevi, ss. 1-10; İbnülemin Mahmut Kemal İnal (1988). "Şinâsî", *Son Asır Türk Şiirleri*, İstanbul: Dergâh Yayınları, C. 4, ss. 1837-1848; İsmail Parlatur (1988). "Şinâsî", *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klâsikleri*, İstanbul: Ötügen – Söğüt, C. 8, ss. 328-330; M. Mehdi Ergüzel (1992). "Namık Kemal'i Hazırlayan Adam...", *Türk Edebiyatı, Aylık Fikir ve Sanat Dergisi*, S. 227, Eylül, ss. 29-30; Hüseyin Tuncer (1992). "İbrahim Şinâsî", *Araştırmalar Devri Türk Edebiyatı I: Tanzimat Edebiyatı*, 1.bs., İzmir: Akademi Kitabevi, ss. 29-56; Hayrettin Ayaz (1995). *Tanzimat Şiirinde Metafizik Konular (Şinâsî, Ziya Paşa, Namık Kemal, Recâizâde M. Ekrem, Abdülhak Hâmid, Muallim Nâci)*, Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 276 s.; Ziyad Ebüzziya (1997). *Şinâsî* [Haz.: Hüseyin Çelik], İstanbul: İletişim Yayınları, 440 s.; Hasan Öztürk (1998). "Hikmet-i Hükümet'ten 'Efkâr-ı Umumiye'ye Geçişte İbrahim Şinâsî'nin Liberal Edebiyat Söylemi", *Liberal Düşünce*, S. 12, Güz, ss. 137-155; Alim Kahraman (2001). *Şinâsî*, İstanbul: Timaş Yayınları, 150 s.; Bedri Mermutlu (2003). *Sosyal Düşünce Tarihimizde Şinâsî*, 1.bs., İstanbul: Kaknüs Yayınları, 575 s.; Adem Çalışkan (2003). "Şinâsî'nin 'İlâhî'si ve Tahlili", *Dinbilimleri, Üç Aylık Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl: 3, S. 4, Ekim – Kasım – Aralık, ss. 87-100; M. Sadık Erdağı (Haz.) (2004). *Şinâsî / Nazım ve Nesirleri*, Ankara: Aşyan Kitapevi, 155 s.; İsmail Parlatur (2004). *Edebiyatımızın Zirvesindekiler Şinâsî*, 1.bs., Ankara: Akçağ Yayınları; Şinâsî (2005). *Bütün Eserleri* [Haz. İsmail Parlatur – Nurullah Çetin], Ankara: Ekin Kitabevi, 359 s.; İsmail Parlatur (2006). "Şinâsî", *Tanzimat Edebiyatı* [Haz. İsmail Parlatur – İnci Enginün – Ahmet B. Ercilasun – Zeynep Kerman – Abdullah Uçman – Nurullah Çetin] 1.bs., Ankara: Akçağ Yayınları, ss. 72-126; İnci Enginün (2006). "Şinâsî", *Yeni Türk Edebiyatı / Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*, 1.bs., İstanbul: Dergâh Yayınları, ss. 462-470; Tarık Özcan (2006). "Şinâsî'nin Dilinde Üslûp", *Türk Dili*, S. 658, Ekim, ss. 359-367; Selman Bayer (2007). *Tanzimat Edebiyatının Din Anlayışında Şinâsî Örneği*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Türk İslam Edebiyatı Bilim Dalı, 113 s.; Adem Çalışkan (2011). "İbrahim Şinâsî Efendi'nin Mustafa Reşid Paşa Üzerine Bir 'Kaside'si ve Tahlili" (A 'Qasida' on Mustafa Reşid Pasha of İbrahim Şinâsî Efendi and Its Analysis), *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, Volume: 4, Issue: 19, Fall, ss. 32-59; Ebru Özlem İncekar (2012). *Şinâsî'nin Şiirlerinde Yapı-Şekil İlişkisi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, IX+268 s.

¹² Adem Çalışkan (2011). "İbrahim Şinâsî Efendi'nin Mustafa Reşid Paşa Üzerine Bir 'Kaside'si ve Tahlili" (A 'Qasida' on Mustafa Reşid Pasha of İbrahim Şinâsî Efendi and Its Analysis), *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, Volume: 4, Issue: 19, Fall, ss. 32-34.

¹³ Necat Birinci (1981). "Ele Alınan Mevzûlar Açısından Tanzimat Sonrası Edebiyatında Tevhîd ve Münâcât", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Yıl: 10, S. 4, Ekim, s. 72.

Sınırlı da olsa başka şairlerle birlikte onların bu türdeki şiirleri üzerine çalışmalar yapılmıştır. Örneğin, Fevziye Abdullah Tansel, *Tanzimat Devri Edebiyatı'nda Dinî Şiirler*¹⁴ adlı bir antoloji hazırlamış ve çalışmanın baş tarafına bir değerlendirme¹⁵ koymuşken, Necat Birinci, “Ele Alınan Mevzûlar Açısından Tanzimat Sonrası Edebiyatında Tevhîd ve Münâcât”¹⁶ adlı makalesinde, Şinâsî, Ziya Paşa, Recâizâde Mahmûd Ekrem, Muallim Nâcî, Abdülhak Hamid ve Menemenlizâde Mehmet Tâhîr’in tevhîd ve münâcât türündeki şiirlerini merhum Prof.Dr.Ali Nihad Tarlan’ın yöntemine bağlı kalarak ele almıştır.

Tansel’in tespitlerine göre, “Tanzimat Edebiyatı şairleri, bu devrenin sonlarına doğru, Garb te’siri ile, Divan ve Halk Edebiyatı an’anesinden ayrılmış ve manzumelerine başlık olarak, o şiirin yazılmış olduğu nazım şeklinin adını vermeyip, işledikleri mevzua uygun başlıklar bulmuşlardır...”

Tanzimat devri şairlerinin dinî şiirlerinde işledikleri fikirler oldukça zengindir. Bazan Tanrı’nın kudreti, bu kudret karşısında duyulan hayranlık ve aşk, Tanrı birliğine iman, Kur’ân-ı Kerîm’in her sahada çok zengin ve derin fikirleri içine alması ve ifadesindeki selâslik, bu devir şairleri için, heyecanlar yaratan birer ilham kaynağı olmuştur...

Tanzimat devri şairleri, dinî şiirlerinde, yerine göre tevekkül, doğrulara Tanrı’nın yardımını esirgemeyeceği, ye’s’e düşmemek, maddî ihtiraslara kapılmamak, sebat, tevâzû, sabır, Tanrı’ya ümit bağlamanın yarattığı manevî kuvvet gibi, İslâm din ve medeniyetinin telkin ettiği ahlâk prensiplerini yaymaya çalışmışlardır.”¹⁷

Bu makalenin konusunu oluşturan İbrahim Şinâsî Efendi (1826-1871)’nin Münâcât’ı, aşağıda inceleneceğinden şimdilik bir yana bırakalım ve aynı kuşağın diğer şairlerine bakalım...

Ziya Paşa (1829-1880)’nin şiirlerinde Şinâsî ve Namık Kemal’e göre İslâmî ve tasavvufî kültürün izleri daha yoğundur. “Tanzimat edebiyatının karakteristik özelliği olan Doğu ile Batı kültür dünyası arasında kesin tavır belirleyemeyen, ikili bir anlayış içinde duran fikir adamının en somut örneği”¹⁸ olarak görülmesine rağmen, yolların ayrım noktasına gelindiğinde kendi din ve kültüründen yana tavır takınabilen Ziya Paşa, İslâmî edebiyatlarda olduğu gibi Divân şiirinde de aynen devam eden ‘eserlere dinî bir şiirle başlama geleneği’ne bağlı kalarak Harâbât adlı antolojisinin Mukaddime kısmına “Tevhîd-i Bârî ve Münâcât”¹⁹ ile başlamıştır. Toplam kırkdört beyitten oluşan ve arûzun mef’ûlü mefâ’îlün fe’ûlün kalıbıyla yazılan bu kısmın matla’ ve makta’ beyitleri şöyledir:

Ey varlığı, varı var eden Var

Yok yok, Sana yok demek ne düşvâr

(...)

Feyzinle o lâli ter-zebân kıl

Mahbûbun için medîha-hân kıl

Ziya Paşa, dinî duygu ve düşüncelerini başta İslâmî şiir türlerinden Tevhîd, Münâcât ve Na’tlarında dile getirdiği gibi değişik şiirlerinde beyit veya mısralar halinde de ifade etmiştir. Harâbât dışında şiirlerini içeren Külliyyât-ı Ziyâ Paşa adlı eseri Na’t-ı Şerife²⁰ ile başlar²¹, ardından yine bir Na’t²² gelir. Dinî içerikli Safer 1270/1853 ’de kaleme alınan 92 beyitlik dinî içerikli manzumeden sonra aruzun mefâ’îlün mefâ’îlün fe’ûlün kalıbıyla 6 Ramazan 1282/1865’de kaleme alınan yedi kıt’alık bir Münâcât²³, bu eserde türün tek örneği olarak yer alır. Her kıt’asının son iki mısra’ı nakarat olarak tekrarlanan Münâcât’ın birinci kıt’ası şöyledir:

¹⁴ Bkz. Fevziye Abdullah Tansel (1962). *Tanzimat Devri Edebiyatı'nda Dinî Şiirler*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, XII+128 s.

¹⁵ Fevziye Abdullah Tansel (1962). *Tanzimat Devri Edebiyatı'nda Dinî Şiirler*, ss. VII-XII.

¹⁶ Bkz. Necat Birinci (1981). “Ele Alınan Mevzûlar Açısından Tanzimat Sonrası Edebiyatında Tevhîd ve Münâcât”, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Yıl: 10, S. 4, Ekim, ss. 59-74 (Bu makale, daha sonra, şu kitaba da alınmıştır: Necat Birinci (2000). “Ele Alınan Mevzûlar Açısından Tanzimat Sonrası Edebiyatında Tevhîd ve Münâcât”, *Edebiyat Üzerine İncelemeler*, 1.bs., İstanbul: Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2000 içinde.)

¹⁷ Fevziye Abdullah Tansel (1962). *Tanzimat Devri Edebiyatı'nda Dinî Şiirler*, s. VII, IX.

¹⁸ Adem Çalışkan (1997). “Ziya Paşa’nın “Na’t-ı Şerife”si ve Açıklaması”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 9, Samsun, s. 247.

¹⁹ Ziya Paşa (1291/1874). “Tevhîd-i Bârî ve Münâcât”, *Harâbât*, İstanbul: Matbaa-i Âmiriye, C. 1, ss. 1-2; Önder Göçgün (1987). *Ziya Paşa’nın Hayatı, Eserleri, Edebi Şahsiyeti ve Bütün Şiirleri*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, ss. 53-56; Şefika Karaduman (2010). *Ziya Paşa’nın Harâbât’ının 1. Cildi (İnceleme – Metin – Dizin)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa: Celâl Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, ss. 1-5.

²⁰ Ziya Paşa (1342/1924). *Külliyyât-ı Ziyâ Paşa* [Neşr. Süleyman Nazîf], İstanbul: Kanaat Kütübhanesi, s. 7; Önder Göçgün (1987). *Ziya Paşa’nın Hayatı, Eserleri, Edebi Şahsiyeti ve Bütün Şiirleri*, s. 109.

²¹ Bu na’tın açıklaması için bkz. Adem Çalışkan (1997). “Ziya Paşa’nın “Na’t-ı Şerife”si ve Açıklaması”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 9, Samsun, ss. 247-262.

²² Ziya Paşa (1342/1924). “(Na’t)”, *Külliyyât-ı Ziyâ Paşa* [Neşr. Süleyman Nazîf], ss. 7-8; Önder Göçgün (1987). *Ziya Paşa’nın Hayatı, Eserleri, Edebi Şahsiyeti ve Bütün Şiirleri*, ss. 109-110.

²³ Önder Göçgün (1987). “Münâcât”, *Ziya Paşa’nın Hayatı, Eserleri, Edebi Şahsiyeti ve Bütün Şiirleri*, ss. 117-118.

**Ne rütbe bir kulun olsa günâhı
Terahhumdur sezâ-yı şân-ı Şâhî
Benim isyânıma yokdur tenâhî
Ümîd-i afv eder bu abd-i sâhî
Zebûn u âcizim rahm et İlâhî
Meded ey Pâdişehler Pâdişâhî**

Namık Kemal (1840-1880)'in şiirlerinde bir yandan İslâmî ve tasavvufî kültürün izleri, diğer yandan Batı edebiyatından giren yeni tesirleri yan yana görülür. Ernest Renan'a reddiye yazacak kadar dinine bağlı bir şair olan Namık Kemal, İslâmî ve tasavvufî kültürün verilerini başarılı bir biçimde kullanmasına ve Hz. Peygamber'e karşı sevgisini dile getiren bir Na't kaleme almasına rağmen, Tevhîd ve Münâcât türlerinde şiir yazmamıştır.

Bilindiği gibi, "Tanzimat Devri Türk Edebiyatı'nın ikinci nesline mensup olan Recâizâde Mahmûd Ekrem (1847-1914), muasırları gibi önce Doğu kültürü almış, daha sonra Namık Kemal'in etkisiyle yabancı dil öğrenerek Batı edebiyatına yönelmiş bir şahsiyettir. ..

Hiç şüphesiz dönemi itibarıyla her şair gibi şiire Divan tarzında şiirler yazarak başlayan Recâizâde Mahmûd Ekrem'in de 'tabiat-insan-aşk' üçgeninde kaleme aldığı şiirlerinin yanında dinî, metafizik ve hikemî tarzda şiirleri vardır. O, Tevhîd ve Münâcât adlı manzumelerinde Allah'a, Na't adlı manzumelerinde kendisinden öncekiler ve muasırları gibi peygambere olan inanç ve bağlılığını dile getirmiş, çoğu gazellerinde de dinî duygularını ifade etmiştir..."²⁴

Recâizâde Mahmûd Ekrem, Tanzimat edebiyatının kurucu önemli şahsiyetlerinden olmasına rağmen, İslâmî edebiyatlarda olduğu gibi Divan şiirinde de aynen devam eden 'eserlere dinî bir şiirle başlama geleneği'ne bağlı kalmıştır. Bu nedenle, "Ekrem'in Nağme-i Seher adlı şiir kitabı, bir 'Tevhid'le²⁵ başlar ardından birbirini izleyen iki 'Na't'la²⁶ devam eder. Zemzeme I, 'İfâde-i Müellif' adlı ve Zemzeme II, 'İfâde-i Mahsûsa' adlı giriş yazılarından sonra birer 'Tevhid'le²⁷ başlar. Yine, Zemzeme III, bir 'Na't'la başlar, 'Yâ Rab'²⁸ adlı münâcâtı ve 'Tefekkür' adlı şiiriyle devam eder. Hakezâ Tefekkür adlı eseri, Pejmürde'deki 'Fâtiha-i Kelâm. Takdîs-i Rabbü'l-Enâm' ve 'Tecellî'²⁹ şiirleri dinî konulu manzumelerdir. Ayrıca şair, doğrudan olmasa bile, dolaylı olarak gerek diğer manzumelerinde ve gerekse ölüm konusunu irdelediği manzumelerinde dinî duygu ve düşüncelerini ifade etmiştir."³⁰

Recâizâde Mahmûd Ekrem'in münâcât türündeki 'Yâ Rab!' ³¹ adlı şiiri, aruzun mef'ülü mefâ'ilün fe'ülün vezniyle on iki beşlik halinde 5 Nisan 1301/1884 tarihinde kaleme alınmıştır. İlk beşliği şöyledir:

**Geçmez mi bu iğbirâr yâ Rab!
Bitmez mi bu inkisâr yâ Rab!
Yetmez mi bu hâr hâr yâ Rab!
Me'yûs u melûl ü zâr yâ Rab!
Çok çekti bu hâksâr yâ Rab!**

Tanzimat Devri Türk Edebiyatı'nın ikinci nesline mensup olan "Muallim Nâcî (1849-1893), dönemin şairleri arasında, yenilik karşısındaki itidalli yaklaşımları, Batı edebiyatı ve kültürüne ölçülü açılışıyla birlikte Divan şiirimizin güzelliklerini de bir kalemde feda eylemeyen edebî kimliğiyle farklı bir yere sahiptir"³²... O, kendisinden önce nice şairler gibi, Allah'a karşı inanç ve yakarışını Tevhîd'leri ve Münâcât'larıyla, Allah Resûlü'ne olan inanç ve sevgisini de na'tlarıyla terennüm etmiştir."³³

²⁴ Adem Çalışkan (2004). "Recâizâde Mahmûd Ekrem'den Bir Na't ve Tahlili" (A Na't from Rezaizade Mahmud Ekrem and Its Analysis), *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl: 8, S. 19, Bahar, s. 332.

²⁵ Recâi-zâde Mahmûd Ekrem (1288/1871). *Nağme-i Seher*, İstanbul: Terakkî Matbaası, s. 5 vd; A.mlf. (1997). *Bütün Eserleri II* [Haz. İsmail Parlatır, Nurullah Çetin, Hakan Sazyek], İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, ss. 15-16.

²⁶ Recâi-zâde Mahmûd Ekrem (1997). *Bütün Eserleri II*, ss. 16-17.

²⁷ Recâi-zâde Mahmûd Ekrem (1300/1883). *Zemzeme, İkinci Kısım*, İstanbul: Matbaa-i Ebüzziyâ, s. 7; A.mlf. (1997). *Bütün Eserleri II*, ss. 215-217.

²⁸ Recâi-zâde Mahmûd Ekrem (1997). *Bütün Eserleri II*, ss. 291-293.

²⁹ Recâi-zâde Mahmûd Ekrem (1997). *Bütün Eserleri II*, ss. 375-376.

³⁰ Adem Çalışkan (2004). "Recâizâde Mahmûd Ekrem'den Bir Na't ve Tahlili" (A Na't from Rezaizade Mahmud Ekrem and Its Analysis), *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl: 8, S. 19, Bahar 2004, s. 333.

³¹ Bkz. Recâi-zâde Mahmûd Ekrem (1301/1884). "Yâ Rab!", *Zemzeme, Üçüncü Kısım*, İstanbul: Matbaa-i Tozhiyan, s. 22; A.mlf. (1997). "Yâ Rab!", *Bütün Eserleri II* [Haz. İsmail Parlatır, Nurullah Çetin, Hakan Sazyek], ss. 291-293.

³² M. Fatih Andı (1995). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Edebiyatı*, İstanbul: Yeni Safak Kitaplığı, s. 24.

³³ Adem Çalışkan (1999). "Muallim Nâcî'nin Bir "Na't-ı Şerif"i ve Tahlili", *İslâmî Edebiyat*, Devre: II, S. 31, Ekim-Kasım-Aralık, s. 43.

Muallim Nâcî'nin "... dinî şiirleri Münâcâtlar, Na'tlar, İslâmiyet'le alakalı mühim dinî vak'alardan, İslâm büyüklerinden mülhem şiirler, İslâm dini esaslarını kendi menfeat ve temayüllerine göre tefsire kalkışan kaba sofuları hiciv maksadıyla yazdığı mizâhî manzumeler, yabancı dillerde yazılmış dinî şiir tercemeleridir; bunlardan başka, dinî mevzûda olmayan şiirlerinde, mesela tabiat tasvirlerinde de bazan, dinî heyecan ve duygularını ifade eden beyit ve mısralara yer yer rastlarız."³⁴

İslâmî edebiyatlarda olduğu gibi Divân şiirinde de aynen devam eden 'eserlere dinî bir şiirle başlama geleneği'ne bağlı kalarak Ateşpâre adlı şiir kitabına Tevhîd'le başladığı gibi aynı eserinde yer alan Alfred de Musset'den çevirdiği Tazarru' bir münâcât özelliği taşır. Daha önce ifade ettiğimiz gibi, "Nâcî'nin Allah'ın kudret ve büyüklüğüne karşı his ve heyecanlarını, şükran duygularını mevzu aldığı,

Allâh ki mûcid-i cihândır
Bin türlü nikâbdan iyândır

beyti ile başlayan Tevhîd başlıklı yirmi dört beyitlik mesnevîsinden³⁵ başka,

İlâhî cihân âferîn zü'l-celâlim
Şühûd-ı rubûbiyyetinde avâlim

beyti, matla'mı teşkil eden ve kaside şeklinde, on bir beyitten ibaret bir Münâcât'ı vardır.³⁶ Bu mevzu ile alakalı heyecan ve hislerini bazan da, (...) rubâ'î ve kıt'a halinde ifade etmiştir.³⁷

Nâcî'nin, Fûrûzân ve Yâdigâr-ı Nâcî adlı şiir kitaplarının müstakil beyit, mısra ve müfretlere ayrılan bölümlerinde de dinî parçaların sayısı az değildir.

Nâcî'nin, Allah hakkındaki şiirlerine göre, Hazret-i Muhammed'i mevzu aldıkları daha kabarık yekûn tutar; bunların çoğunu, gençliğinde yazmıştır ve ölümünden sonra, yakın dostu Şeyh Vasfî tarafından neşredilen Yâdigâr-ı Nâcî adlı eserindedir."³⁸ Bu eserin baş kısmında ardı ardına dört adet Na't-ı Şerif'i³⁹ yer alır.

Abdülhak Hâmid Tarhan (1852-1937), Tanzimat devri Türk edebiyatının ikinci nesil şairleri içinde Türk edebiyatının yenileşip değişmesinde önemli katkısı olan bir şairdir. "Yaşadığı devirde *şâ'ir-i a'zam* ve *dâhî-i a'zam* gibi sıfatlarla anılan Hâmid, kendinden önce Türk şiirinde yenilik yapanlar içinde bazı yanlarıyla farklılıklar gösterir. Tanzimat'ın getirdiği yeni atmosfer içinde gerek ailesinden ve gerekse kendisine gelinceye kadar geçen süreç içinde sanat çevrelerinden elde ettiği kazanımlar onu diğerleri içerisinde farklı kılmıştır. Onun şiirlerinin ilham kaynakları sarsıcı ve düşündürücüdür. Eşi Fatma Hanım'ın ölümü, İslâm edebiyatının özünde var olan dinî alanın bağlamından bağımsız olmayan Hâmid'in metafizik düşünceler, ölüm ve ahiret gibi konu ve temleri ele alan Makber'i yazmasına neden olmuştur..."⁴⁰

Abdülhak Hamid Tarhan, dinî ve felsefî görüşlerini en fazla eserlerine yansıtan bir kişidir. Onun özellikle felsefî düşünceleri yanında⁴¹, Allah fikri⁴² de incelemelere konu olmuştur. Onun şiirlerinde Allah fikri, O'na imandan isyan çizgisine yükselip yeniden O'na sığınmaya kadar değişkenlik gösterirken, bu bağlamdaki fikirleri İslâm tasavvufundan metafiziksel ürpertiye kadar geniş bir yelpazede ortaya konulur.

³⁴ Fevziye Abdullah Tansel (1962). "Muallim Naci'nin Dini Eserleri", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi 1961*, Ankara: TDK. Basımevi, s. 163. Ayrıca bkz. H(acı) Yılmaz (2000). "Muallim Nâcî'nin Tercümelerinden Peygamber ve Ehl-i Beytle İlgili Münâcât ve Na'tlar", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, C. 6, S. 13, ss. 43-49.

³⁵ Muallim Nâcî (1882). "Tevhîd", *Âfâk*, Nr: 3, 8 Kasım; A.mlf. (1303/1886). *Ateşpâre*, Kostantuniyye: Matbaa-i Ebüzziya, s. 3 vd.; A.mlf. (1996). *Muallim Nâcî Külliyyatı I: Şiirler (Ateşpâre ve Şerâre)*, İstanbul: Yeni Zamanlar Yayınları, s. 7; Abdülkadir Hayber – Hüseyin Özbay (haz.) (1997). *Muallim Naci'nin Şiirleri*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, s. 69; Kenan Mermer (2012). "Batılılaşma Serencamında Bir Olanı Kavramak: Muallim Nâcî'nin Tevhîd'i" (Comprehending the One in the Proces of Westernization: Muallim Naci's Tawhid), *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 14, S. 26, Sakarya (Temmuz-Aralık), ss. 75-90.

³⁶ Muallim Nâcî (1307/1890). "Münâcât", *Sünbûle*, İstanbul: A. Asadoryan Şirket-i Mürettebiyye Matbaası, s. 3.

³⁷ Muallim Nâcî (1314/1897-8). *Yâdigâr-ı Nâcî*, İstanbul: A. Asadoryan Ma'lûmât Matbaası, s. 84, 75.

³⁸ Fevziye Abdullah Tansel (1962). "Muallim Nâcî'nin Dinî Eserleri", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi 1961*, Ankara: DİB. Yayınları, ss. 163-64. Krş. Adem Çalıışkan (1999). "Muallim Nâcî'nin Bir "Na't-ı Şerif'i ve Tahlili", *İslâmî Edebiyat*, Devre: II, S. 31, s. 43.

³⁹ Abdülkadir Hayber – Hüseyin Özbay (haz.) (1997). *Muallim Naci'nin Şiirleri*, ss. 262-265.

⁴⁰ Adem Çalıışkan (2005). "Abdülhak Hâmid Tarhan'ın *Makber*'inden Bazı Bendlerin Tahlili" (An Analysis of the Some Stanzas from *Makber* by Abdulhaq Hamid Tarhan), *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl: 9, S. 22, Kış, s. 144.

⁴¹ Bkz. Rıza Tevfik (1334/1918) *Abdülhak Hâmid ve Mülâhazât-ı Felsefiyesi*, İstanbul: Kanaat Matbaası; A.mlf. (1984). *Abdülhak Hâmid ve Mülâhazât-ı Felsefiyesi* [Haz. Abdullah Uçman], İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, VIII+437 s.; Güngör Arkış (2005). "Abdülhak Hamid Tarhan – Hermann Hesse / Duhter-i Hindu ve Siddharta'da Dinî ve Felsefî Yaklaşımların Karşılaştırılması", *Osmangazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Karşılaştırmalı Edebiyat Kongresi Bildirileri (Eskişehir, 15-17 Ekim 2003)*, Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Yayınları, ss. 399-406.

⁴² Bkz. M. Kaya Bilgegil (1959). *Abdülhak Hâmid'in Şiirlerinde Ledünnî Meselelerden: Allah (Mevzûun Filoloji Bakımından Tedkiki)*, C. I, İstanbul: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 240 s.

Ünlü İtalyan şairi Dante Alighieri (1265-1321)'nin *İlâhî Komedyâ*'sının birinci bölümü *Cehennem*'de (28.Canto), Hıristiyanlık varken yeni bir dini tebliğ ettiği için bozgunculuk ve bölücülükle itham ederek Hz. Muhammed'i sakat ve Hz.Ali'yi yüzü kesik bir biçimde betimleyip göstermesi, benzeri tavrı İslâm filozofları için de yapmasından ötürü, *Tayflar Geçidi*⁴³ adlı eserinde Hz.Peygamber ve diğer din büyüklerine karşı sevgisinin bir tezahürü olarak Sa'dî'nin ağzından "*Vay Dante! Sen misin? Koca dâhî-i müfterî / Hâk-i siyâh-ı tıynetî hâkister-i cahîm*"⁴⁴ şeklindeki bir hitapla O'na hata yaptığını söyleyip gerçeği ikrar ettiren⁴⁵ Abdülhak Hâmid'in dinî şiir türleri içinde Allah fikrini doğrudan doğruya ortaya koyma fırsatı veren ve arûzun *mef'ûlü mefâ'ilün fe'ülün* vezniyle kaleme aldığı bir *Münâcât*'i⁴⁶ vardır. "İslâm tarihinin hemen hemen her devri, trajedileri için mevzu teşkil etmiş"⁴⁷ olan Hâmid'in çeşitli neşirleri bulunan bu uzun Münâcât'ının beyit sayılarında farklılıklar vardır. O, bu "... şiirinde Allah Teâlâ'nın esmâ ve sıfatlarına yer vermiş, O'nun zatının yüceliğini, ezeli ve ebedî oluşunu dile getirmiştir."⁴⁸

Hamid'in şiirlerine ve sözü edilen Münâcât'ına tasavvufî açıdan yaklaşanlar vardır. Örneğin, Ali Yıldız, bu yöndeki değerlendirmelerini şöyle yapar: "...Münâcât başlıklı şiirde ise tasavvufî kavramlar, bu şiirde ve başka şiirlerde dile getirilen düşüncelerle tezat teşkil edecek şekilde kullanılmıştır.

Ey dergehi cümlelerin penâhı
*Mevcûdâtın vücûd-gâhı*⁴⁹
Yokluklar içinde var olan Hak!
Zâtiyyet-i Kibriyâ-yı mutlak
Sensin o hakikatü'l-hakâyık
Her cilyene Hak denilse lâyık
Halk eylediğin senin müsellemler,
Âdemlerden ziyâde âlem.

Bu mısralarda geçen vücûd, zâtiyyet, hakikatü'l-hakâyık gibi kavramlar, "Yokluklar içinde var olan Hak" mısraı bir yana, tasavvufî anlayışa uygun şekilde kullanılmıştır...

Şiirin bundan sonraki kısımlarında ise (...) modern Batı bilimine ait, kozmolojiyle ilgili verilerin temel teşkil ettiği düşünceler yer alır. Bununla birlikte şair tasavvufî kavramları aslına uygun şekilde kullanmayı sürdürür...

...Şairin insanla ilgili olarak dile getirdiği düşünceler de tasavvufî anlayışla örtüşmektedir. Fakat şiirin sonlarına doğru, kâinatta bulunan sayısız alemin varlığı dolayısıyla şairin sorduğu sorularla anlatım farklılaşır..."⁵⁰

Dikkatli bir biçimde bakıldığında, "Bütün bu örnekler gösteriyor ki Divân edebiyâtında önemli bir tem olarak işlenen ve Tanzimat sonrası edebiyâtında da devam eden tevhid ve münâcâtlarda, Allah'ın kudreti, onun yaratma gücünün eşyâda tecellisi, her şeyin Allah'ın açık bir şekilde göstermesi, kâinâtın şaşırtıcı nizâmı, bu nizâm karşısında duyulan hayret ve aczin ifadesi ortak maddeler olarak yer alır. Tanzimat'tan sonraki devrede yazılan tevhid ve münâcâtlarda ise, bunlardan ayrı ve yeni olarak kâinât karşısında duyulan hayretin hayranlığa dönüştüğü anlatılır. Ayrıca, Allah'ın varlığını inkâr edenlere cevap verilir ve materyalistlerin tesâdüf nazariyesine karşı çıkılarak kâinâtın bir tesâdüf eseri değil, Tanrı'nın irâdesi ile yaratıldığı anlatılır. Bunlardan başka Allah'ın varlığının sâdece iman ile değil, eşyadaki tecellisine bakarak, akıl ile de kabul edileceği söz konusu edilir."⁵¹

⁴³ Bkz. Abdülhak Hâmid (1335/1919). *Tayflar Geçidi*, (Külliyât-ı Âsâr), Âsâr-ı Müfide Kütübhanesi, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 114+4 s.

⁴⁴ "*Vay Dante! Karakterinin kara toprağı cehennem ülkesi olan iftiracı koca dahi sen misin?*" [bkz. Abdülhak Hâmid (1335/1919). *Tayflar Geçidi*, s. 66].

⁴⁵ "*Zâhlimişim neşideyi nazım etdiğim zaman / Ben sonra anladım ki hatâ etmişim yamân*" [bkz. Abdülhak Hâmid (1335/1919). *Tayflar Geçidi*, s. 69].

⁴⁶ Bkz. Abdülhak Hâmid (1297/1881). "Münâcât", *Hazine-i Evrâk*, Nr. 18, ss. 284-288; A.mlf. (1298/1881). "Münâcât", *Tercümân-ı Hakikat*, Nr. 963, 13 Şevval / 6 Eylül; A.mlf. (h. 1312/1896). "Münâcât", *Gencine-i Belâgat*, [İbrahim Necâti], Cüz I, İstanbul: Artin Asaduryan Şirket-i Mürettebiyye Matbaası; Bulgurlu-zâde Rızâ (1325/1909). *Müntehabât-ı Bedâyi-i Edebiyye*, Dersâadet: Mürettibin-i Osmâniyye Matbaası, ss. 74-83; Abdülhak Hâmid Tarhan (1982). "Münâcât", *Bütün Şiirleri-3: Hep Yahut Hiç* [Haz. İnci Enginün], 1.bs., İstanbul: Dergah Yayınları, ss. 42-49; Bulguruzade Rıza (2015). *Müntahabât Bedâyi-i Edebiyye / Manzum-Mensur Kısmı ve Zeyli, İnceleme-Çevriyazı-Fihrist-Dizin-Sözlük* [Haz. Abdullah Şengül – Betül Kiriş], İstanbul: Kesit Yayınları, 760 s.

⁴⁷ Fevziye Abdullah Tansel (1962). *Tanzimat Devri Edebiyatı'nda Dinî Şiirler*, s. XI.

⁴⁸ Şerife Uzun (2013). *16. Yüzyıl Klasik Türk Edebiyatında Tevhid*, 1.bs., Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 54.

⁴⁹ Bu mısra'nın vezni yukarıda dile getirildiği gibi *mef'ûlü mefâ'ilün fe'ülün* olması gerekirken, ilk ve ikinci tef'ileler "*mef'ülün fâ'ilün*" şeklindedir. Bu durum bu vezne özgü olduğundan bir "Sekt-i Melih" mevcuttur.

⁵⁰ Ali Yıldız (2010). "Tanzimat Sonrası Türk Şiirinde Tasavvuf" (Sufism in Turkish Poetry After Tanzimat Period), *Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Vol. 5/2, Spring, , ss. 540-541.

⁵¹ Necat Birinci (1981). "Ele Alınan Mevzular Açısından Tanzimat Sonrası Edebiyatında Tevhid ve Münâcât", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Yıl: 10, S. 4, s. 74.

Yukarıda adları sıralanan Tanzimat devri şairlerinden sonra da İslâmî şiir türlerinde şiirler kaleme alınmıştır. Bu bağlamda, makalemizin sınırları dışında kalan ve müstakil araştırmayı gerektiren Tanzimat sonrası Türk şiirinde, kronolojik sıraya göre, Ara Nesil/Mutavassıfın⁵², Servet-i Fünûn⁵³, Fecr-i Atî⁵⁴ ve Millî Edebiyat şairleri⁵⁵ yanında Cumhuriyet devri şairleri⁵⁶ tarafından da diğer türler yanında münâcât türünde şiirler kaleme alınmıştır.

Eserlerinden sıklıkla yararlandığımız edebiyat tarihçisi Kenan Akyüz'ün yakın zamanlara kadar çoğu aydının benimsediği bir tavırla ifade ettiği,

“Türk edebiyatının, İslâm medeniyeti kadrosu içinde doğmuş ve gelişmiş olan Divan Edebiyatı'ndan sıyrılarak, Batı Avrupa Medeniyeti'nin tesiri altında Avrupâi bir karaktere bürünmeğe başlaması XIX. yüzyılın ikinci yarısına rastlar. İslâmî edebiyatın bütün özelliklerine sahip olabilmek için XI. yüzyıldan XV. Yüzyıla kadar uzun bir intibak devresi geçiren Türk Edebiyatı; idealist, çok kabiliyetli ve çok enerjik yazarlar sayesinde ve kırk-elli yıl gibi çok kısa sayılabilecek bir süre içinde, İslâmî edebiyatın –yüzlerce yıl alıştığı- sıkı bağlarından hızla kurtularak, hemen bütün türlerde, tam anlamıyla Avrupâi bir kişilik kazanabilmiştir.”⁵⁷

⁵² Bu dönem şiirinde ‘Münâcât’ konusunda bkz. Şeyh Vasfî Efendi (1308/1892). “Münâcât-ı Câmî”, *Feyz-âbâd*, İstanbul: Kasbar Matbaası, ss. 6-7; Nigâr Hanım (Nigâr Binti Osman) (1309/1893). “Münâcât”, *İkinci Efsûs*, İstanbul: Ahter Matbaası, s. 8; Fatma Makbûle Lemân (1314/1898). “Münâcât”, *Ma'kes-i Hayâl*, İstanbul: Hanımlara Mahsus Gazete, ss. 7-10; Manastırlı Mehmed Rif'at (1313/1897). “Münâcât”, *Ma'lûmât*, Nr. 97, 21 Ağustos 1313 / 4 Reb'ü'l-âhir 1314 / 2 Eylül 1897, s. 946; Z. Erdemir (2008). *Makbule Leman'in Ma'kes-i Hayâl Adlı Eserinin Günümüz Türkçesine Aktarılması ve İncelenmesi*, Lisans Tezi, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü; Mehmet Emin Yurdakul (1989). “Tanrı'ya”, *Mehmed Emin Yurdakul'un Eserleri-1: Şiirler* [Haz. Fevziye Abdullah Tansel], Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 322; Adem Çalışkan (1996). *Hâfız Mehmed Sebâtüddin. –Hayatı ve Eserlerinin İncelenmesi-*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, ss. 73-77; Mehmet Akif Ersoy (2006). “Süleymaniye Kürsüsü'nde”, *Safahat, Tam Metin ve Safahat Dışında Kalmış 54 Şiir* [Haz. M. Ertuğrul Düzdağ], 4.bs., İstanbul: Çağrı Yayınları, ss. 179-180.

⁵³ Bu dönem şiirinde ‘Münâcât’ konusunda bkz. Cenâb Şehâbeddin (1327/1911). “Münâcât” (I), *İçtihad*, Nr. 30, 1 Eylül /14 Eylül, s. 823; Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil, Necat Birinci, Abdullah Uçman (1984). *Cenâb Şehâbeddin'in Bütün Şiirleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları, s. 265; Cenâb Şehâbeddin (1328/1912). “Münâcât” (II), *Rûbâb*, Nr. 41, 25 Teşrin-i Evvel 1328/7 Teşrin-i Sâni 1912/7 Kasım 1912, s. 5; Mehmet Kaplan ve diğ. (1984). *Cenâb Şehâbeddin'in Bütün Şiirleri*, ss. 274-275; Cenâb Şehâbeddin (1329/1913). “Münâcât” (III), *Donanma*, Nr. 39, Mayıs /Mayıs, s. 675; A.mlf. (1329/1913). “Münâcât” (III), *Yeni Turan*, Nr. 1, 8 Temmuz /21 Temmuz, s. 1; Mehmet Kaplan ve diğ. (1984). *Cenâb Şehâbeddin'in Bütün Şiirleri*, ss. 276-278; Cenâb Şehâbeddin (1341/1925). “Münâcât” (IV), *Servet-i Fünûn*, Nr. 1500-26, 14 Mayıs /27 Mayıs, s. 406. Cenâb Şehâbeddin'in bitmemiş şiirlerinden ikisi münâcâttır. Bkz., Mehmet Kaplan ve diğ. (1984). *Cenâb Şehâbeddin'in Bütün Şiirleri*, ss. 440-442 vd.; Hasan Akay (1989). “Cenâb Şehâbeddin'in ‘Münâcât’ Üzerine”, *İslâmî Kültür, Sanat ve Edebiyat*, S. 4, Şubat-Mart-Nisan, ss. 46-47; Adem Çalışkan (2002). “Cenâb Şehâbeddin'in Bir Münâcât'ı ve Tahlili”, *Dinbilimleri, Akademik Araştırma Dergisi*, C. 2, S. 2, Nisan – Mayıs – Haziran, ss. 195-206; Ali Ekrem Bolayır (1992). “Münâcât”, *Münâcât Antolojisi [1992 Kutlu Doğum'a Armağan]*, [Haz. Cemâl Kurnaz], Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 48. Ayrıca bkz. Fevziye Abdullah Tansel (1962). *Servet-i Fünûn ve Son Devir Edebiyatı'nda Dinî Şiirler*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, XX+235 s.

⁵⁴ Bu dönem şiirinde ‘Münâcât’ konusunda bkz. Emin Bülemd (1327/1911). “Münâcât”, *Servet-i Fünûn*, C. 40, Nr. 1052, 21 Temmuz.

⁵⁵ Bu dönem şiirinde ‘Münâcât’ konusunda bkz. Orhan Seyfi Orhon (1941). “Münâcât I, II, III”, *O Beyaz Bir Kuştu*, İstanbul: Akbaba Kitabevi; A.mlf. (2008). “Münâcâtlar”, *Bütün Şiirleri*, 3.bs., İstanbul: Everest Yayınları, ss. 247-261; Faruk Nâfiz (Çamlıbel) (1335/1919). “Münâcât”, *Büyük Mecmua*, S. 9, 5 Haziran, s. 132; A.mlf. (2008). “Niyaz”, *Han Duvarları / Bütün Şiirleri*, 11.bs., İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 79; Şükûfe Nihal Başar (1992). “Son Dua”, *Münâcât Antolojisi [1992 Kutlu Doğum'a Armağan]*, [Haz. Cemâl Kurnaz], Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 122.

⁵⁶ Bu dönem şiirinde ‘Münâcât’ konusunda bkz. Cahit Sıtkı Tarancı (1937). “Allah'ı Ararken”, *Yücel*, S. 33, Kasım; Talat Gönensay (1961). “Münâcât”, *Hilkatin Sırları*, İstanbul: Bakış Matbaası; Abdullah Kırışka (1964). “Allah'a Münâcât”, “Allahım”, “Ya Rab”, *Dinî Ahlâkî Şiirler*, İstanbul: Büyük Kervan Matbaası; Arif Nihat Asya (1967). “Münâcât”, *Dualar ve Aminler*, İstanbul: Yağmur Yayınları; Cahit Zarifoğlu (1989). “Sultan”, *Şiirler, Bütün Eserleri-1*, 2.bs., İstanbul: Beyan Yayınları, s. 491; Halide Nusret Zorlutuna (1967). “Ya İlahî”, *Ellerim Bomboş*, İstanbul: Kür Yayınları; Turgut Uyar (1970). “Münâcât”, *Divan*, Ankara: Bilgi Yayınevi, ss. 7-8; Cumali Ünaldu Hasannebioğlu (1989). “Münâcât”, *Bir Gecenin Şiiri*, 2.bs., İstanbul: Yazı Yayıncılık, ss. 13-17; Komisyon (1992). *Günümüz Dilinden Münâcâtlar [1992 Kutlu Doğum'a Armağan]*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 352 s.; Nurullah Genç (1992). “Arzuhal”, *Günümüz Dilinden Münâcâtlar [1992 Kutlu Doğum'a Armağan]*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 30-37; Adem Konan (1992). “Münâcât”, *Günümüz Dilinden Münâcâtlar [1992 Kutlu Doğum'a Armağan]*, ss. 11-13; Şükri Karaca (1993). “Münâcât”, *Ânestü Nârâ*, 1.bs., İstanbul: Ötügen Neşriyat A.Ş., ss. 9-14; İsmet Özel (1994). “Münâcât”, *Dergâh, Aylık Edebiyat, Sanat, Kültür Dergisi*, C. 5, S. 53, Temmuz, s. 3; Mehmet Atilla Maraş (1995). “Yakarış”, *Zor Sözcükler*, 2.bs., Konya: Esra Sanat Yayınları, ss. 9-10; A. Vahap Akbaş (1997). “Münâcât”, *Bir Şehre Vardım*, İstanbul: Beyan Yayınları, s. 9; Mustafa Necati Bursalı (1998). “Münâcât”, *Beni Mevlâ'ya Bırak (Bütün Şiirlerim ve Kasidelerim)*, 1.bs., İstanbul: Erhan Yayınları, s. 43; Bahaeddin Karakoç (1998). *Beyaz Dilekçe*, 1.bs., İstanbul: Beyan Yayınları; İsmet Özel (2000). “Münâcât”, *Bir Yusuf Masalı*, 4.bs., İstanbul: Şule Yayınları, ss. 9-15; Arif Nihat Asya (2005). “Dua”, *Dualar ve Aminler*, İstanbul: Ötügen Neşriyat A.Ş., ss. 44-46; Cahit Sıtkı Tarancı (2007). “Allah'ı Ararken”, *Otuz Beş Yaş, Bütün Şiirleri*, 32.bs., İstanbul: Can Yayınları, ss. 151-152; Alim Yıldız (2008). “Acziyetin Şiiri: Münâcât”, *Ay Vakti, Düşünce-Kültür ve Edebiyat Dergisi*, S. 93, Haziran. C. Zarifoğlu hk.); Emine Çelebi (2013). “Türk Edebiyatında Münâcât ve Şefik Aşkoğlu'nun Münâcâtı”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bülteni (Bulletin of Turkish Language and Literature)*, S. 2013-I, Çankırı, ss. 122-128.

⁵⁷ Bugün artık itibar edilmeyen bu yanlış görüş için bkz. Kenan Akyüz (1982). “Giriş”, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri (1860-1923) I*, 4.bs., Ankara: Mas Matbaacılık ve Aksesuarları, s. 1.

şeklindeki sözlerini haklı çıkarırcasına, Tanzimat'tan bugüne dinî şiir türleri ve/veya İslâmî şiir türleri, özellikle Tevhîd, Münâcât ve Na't⁵⁸ türleri, çok ender çalışmaların konusu olmaktadır⁵⁹. Bu nedenle, Batılılaşma sürecinde eldeğmemiş ve/veya görmezden gelinmiş birer konu olarak bahsi geçen bu türlerin akademik bir yaklaşımla çeşitli açılardan ele alınması şarttır... Benzeri şekilde, kardeş Türk Topuluklarının edebiyatları (Âzerî, Kazak⁶⁰, Kırgız, Kırım, Özbek, Tacik ve Tatar edebiyatları⁶¹) da bu açıdan incelenmelidir... Münâcât hakkında bu teorik tür bilgisinden sonra şimdi asıl konumuza bakalım.

b-İbrahim Şinâsî'nin Münâcât'ının Tahlihi

İbrahim Şinâsî Efendi'nin Münâcât'ı, aynı devirde yaşayan diğer şair ve yazar arkadaşları başta olmak üzere, edebiyatımızda günümüze kadar eksilmeyen bir ilgi odağı olmuş, lise ders kitapları ve antolojiler⁶² dahil pek çok kaynakta yer almış ve değerlendirilmiştir.

Edebiyat tarihçisi Ahmet Hamdi Tanpınar (1901-1962), “Şinâsî, hiçbir din meselesine temas etmemiştir. Makalelerinde geçen ‘diyânet-i islâmiyye, İslâmiyet’ gibi kelimeler, daha ziyade fikirlerinin dayandığı cemiyet realitelerine bağlıdır.” dedikten sonra, bu bağlamdaki görüşlerini ileri sürerken konuyu Münâcât'a getirir ve şunları söyler:

“Bununla beraber, dinî duygularla konuşan iki manzumesi -Münâcât ve İlâhî- vardır... Daha ziyade büyük saate saatçi arayan ‘Münâcât’ta bir nevi Voltaire tesiri bulmamak imkânsızdır. Korkuyu ve hatta pişmanlığı reddederek Allah sevgisiyle yetinmesi de bu kaynağa bağlanır. Bilindiği gibi, Şinâsî'nin ‘Münâcât’ı ‘havf-ı İlâhî’ beyti ile hemen hemen bittikten sonra Allah’ın lûtf ve merhametine güvenmek temî etrafında yeniden gelişir. Ulûhiyyetin dünya saltanatları üzerinde hakikî saltanat olduğu fikri, mutlaka Garp’tan bir başlangıç istenirse, XVIII. asırdan daha evvele, iyi tanıdığı şair sıfatıyla Racine’e çıkartılabilir.

Bütün bunların bizim klasik ve tasavvuf şiirimizde de mevcut olduğunu bir kere daha hatırlayalım. Dikkat edilecek noktalardan biri de, düşürdüğü, ölüm tarihlerinin dışında, Şinâsî divanında Peygamber’in ismine hiç tesadüf edilmemesidir. Hakikatte bu küçük divan, bizde belki de na’tsiz ilk divandır.”⁶³

Kaynaklarda belirtildiğine göre, Namık Kemal’in Şinâsî ile tanışması, -adını yine Şinâsî'nin ‘İlâhî’ adlı bir başka metni ile karıştırıp yanılrsa da-, bu ‘Münâcât’ adlı manzumesi sayesinde olmuştur. Bu bağlamda Necmettin Halil Onan (1902-1968)’ın yapmış olduğu bir çalışmada bizzat Namık Kemal şöyle der:

“Hangi senede olduğu hatırımda değildir. Fakat zannıma göre yetmiş sekiz sene-i hicriyyesinde olacak, bir Ramazan günü kitap aramak için Sultan Beyazid Câmîi avlusundaki sergilere girdim. Elimde tâlik yazı litograf basma ile bir kâğıt parçası tutuşturdular, yirmi de para istediler. Parayı verdim, kâğıdı aldım. Üstünde, ‘İlâhî’ unvanını gördüm. Derviş Yunus İlâhisi zannettim. Bununla beraber, okumağa başladım. O ilâhi neydi bilir misin, neydi? Beni, yazdığım yazının şimdiki derecesine îsâl etmeğe, milletin lisânını şimdiki hâline getirmeğe sebep-i müstakil olan ilâhî bir ilâhi idi. Sâde fikre ne kadar da yaklaşıyor. Mebdâisi (başlangıcı) şudur:

Hak Teâlâ ‘azamet ‘âleminin pâdişehi

Lâ-mekândır olamaz devletin taht-gehi

Nesren yazdığı şeyleri gördüğüm, hatta beğendiğim Şinâsî'nin, ilâhî bir kelîm olduğunu o şiirinde anladım. Fakat fikrimi tamamiyle edebiyat arkadaşlarıma anlatamadım.”⁶⁴

⁵⁸ Bu yönde bir çabanın ürünü olan bir çalışma için bkz. Yunus Mucan (2015). *Tanzimat'tan Bugüne Divan Şiiri Geleneğinde Yazılmış Na'tlerin İncelenmesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, XVI+370 s.

⁵⁹ Bu konuda katkıda bulunabilecek çalışmalar için bkz. İsmail Çetişli (2000). *Şiirimizde Hz. Peygamber ve Gül (1860-2011)*, Ankara: Akçağ Yayınları, 256 s.; A.mlf. (2012). *Türk Şiirinde Hz. Peygamber (1860-2011)*, Ankara: Akçağ Yayınları, 743 s.

⁶⁰ Kazak dili ve edebiyatında münâcâtlar için bkz. Aynur Abdirasilkızı (2010). “Kazak edebietindeki minajat janrı: ejelgi poeziya men kazirgi adebiettegi körinisi” (Kazak Edebiyatındaki Münâcât Türü: Eski Şiir ve Bugünkü Edebiyatta Görünüşü), *Urker jurnalı*, No. 1 (16).

⁶¹ Tatar dili ve edebiyatında münâcâtlar için bkz. Hösnüllin Kotdüs (2001). *Mönetceler Hem Beyit*, Kazan: ‘Rannur’ Kitap Neşriyatı; Sadiykova R.H, Kadiyrov R.M, Kasymova R.M (2005). *Mönetceler*, Kazan: Tataristan Kitap Neşriyatı; Alsu Kamalievva (2010). “Tatar Edebiyatının Az Bilinen Bir Türü: Münâcâtlar” (Little Known Type of Tatar Literature: Fervent Prayers), *Millî Folklor*, Yıl: 22, S. 86, Ankara, ss. 107-114.

⁶² Bkz. Kenan Akyüz (1986). “Münâcât” (Şinâsî), *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi (1860-1923)*, 4.bs., İstanbul: İnkılap Kitabevi, ss. 10-11.

⁶³ Ahmet Hamdi Tanpınar (1982). *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, 5.bs., İstanbul: Çağlayan Kitabevi, s. 205.

⁶⁴ Bkz., Necmettin Halil Onan (1940). “Namık Kemal’in Bilinmeyen Bir Eseri”, *Ulus Gzt.*, 22 Kânûn-ı Evvel, s. 2; Mehmet Kaplan (1947). “Şinâsî'nin Türk Şiirinde Yaptığı Yenilik”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyatı Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 2, S. 1-2, (İstanbul)

Gerçekten, “Namık Kemal’in Münâcaat karşısında duyduğu bu heyecanı bugünkü neslin anlaması güçtür. Bu heyecanı biz ancak düşünce yolu ile kavrayabiliriz... Binaenaleyh Münâcâat kendisine tamamiyle yabancı bir yenilik ve güzellik duyurmuş olmalı ki bu derece heyecanlanmış olsun...”⁶⁵

Şark edebiyatlarının bütününde çoğunlukla Divânlarda tevhîd adlı kasidelerin ardından münâcâtlar gelir. Klasik Türk edebiyatında da aynı gelenek çok zengin bir biçimde Tanzimat’a kadar gelmiştir. Edebiyat tarihçisi ve metin şerhi uzmanı merhum Prof.Dr.Ali Nihad Tarlan (1898-1978), bu bağlamda ‘münâcât’ yerine tür olarak ‘tevhîd’ kavramını kullanmış olsa da bu manzume hakkında şu önemli tespitlerde bulunur:

“Divân edebiyatındaki tevhitler ancak ‘ilm-i kelâm’ın muayyen esaslarını mevzuubahs eder. Ve bunlar mâhiyet itibariyle tamamen fikridir. Tevhitler ancak tasavvuf içinde biraz lirizm kazanır. Orada insan ‘akl’ın hududundan ‘keşf’in hudutsuzluğuna geçer. ‘Tenzihî’ ehl-i sünnet akidesinde ‘Allah’ mefhumu mücerrettir. Ve tamamen fikrî hadlerle mahduttur. Tevhidin sonunda kul, beşeriyet sâikasıyla olan isyanlarını zikredip Tanrı’dan günâhlarının affını diler. İşte ‘tenzihi’ tevhitlerde bu kısım lirik olabilir. Şinâsî’nin tevhîdi aynen böyledir...”⁶⁶

Metin tahlili alanında ilklerden olan ve bu alanda önemli bir boşluğu dolduran çalışmasında merhum Mehmet Kaplan, Münâcât’ı muhteva açısından “*Tanrı ile kainat arasındaki münasebet* (1-10. beyitler) ve *kendisi ile Tanrı arasındaki münasebet* (10-20. beyitler)” olmak üzere iki kısma ayırır ve kendine özgü bir yöntemle tahlil eder. O’nun bu bağlamdaki görüş ve değerlendirmeleri şöyledir:

“Münâcât, muhteva bakımından iki kısma ayrılabilir: 1)1-10. beyitlerde şair, Tanrı ile kâinat arasındaki münasebetten, 2)10-20. beyitlerde kendisi ile Tanrı arasındaki münasebetten bahsediyor.

1-Tanrı, azamet âleminin padişahıdır; fakat ondan ayrıdır ve mekânın ötesindedir. Varlık, onun eseridir; onun emirlerine mutlak surette boyun eğer. Yer onun emriyle gece gündüz hareket eder. Mevsimler, onun emrine göre değişir. Güneş onun merhamet ışığının şulesidir. Yıldızlar onun yüce heybetinin kıvılcımlarıdır. Kimi yerinde duran, kimi dolaşan bu varlıkların her biri, onun mevcudiyetini ispat eden ışıklı birer delildir. Melek ve cehennem gibi gözle görünmez varlıklardan da bahsetmekle beraber, Şinâsî, daha ziyade gözle görülen âlem ve umumiyetle astronomik varlıklar üzerinde duruyor. Onların nizâmında bir güzellik ve Tanrı’nın mevcudiyetinin bir dilini buluyor.

... Şinâsî, her şeyden önce, eski münâcâtları dolduran malzeme yığını ayıklıyor. Tanrı fikrini yeryüzüne ait teferruat ile değil, kâinatın bütünlüğü içinde ortaya koyuyor. Gayesi, sanat göstermekten ziyade, Tanrı ile kâinat arasındaki münasebeti anlatmaktır. Bundan dolayı, fikri örten ve dağıtan kelime oyunlarını da bırakıyor...

2-Şiirin ikinci kısmında Şinâsî, günâhlarından, pişmanlıklarından ve Tanrı’nın sonsuz kereminden bahsediyor. Allah’ın ispatı gayesini güden ve dış dünyadan bahseden birinci kısım ile bu kısım arasında bir tezat var gibidir... Birinci kısmın tasvîrî ve zihnî olmasına karşılık, ikinci kısım, hissî bir karakter taşımaktadır. Bu kısımda Şinâsî, duygusunu canlı ve hareketli bir şekle sokuyor. Tanrı korkusunun içini dağladığını söyleyen şair, içi ile dışı arasındaki tezadı belirttiikten sonra, zikzaklı bir ruh halini anlatıyor. İsyanı nedamet takip ediyor. Arkasından ümitsizlik geliyor. Sonra huzura kavuşuyor. Şairin huzura bir muhakeme neticesi ulaşması da dikkate değer...

Münâcât’ın iki kısmı, iki basit fikirde toplanabilir: 1-Tanrı kâinata hâkimdir, yahut kâinat Tanrı’nın varlığını isbat eder. 2-Tanrı insanı bağışlar. Şair, manzumesinde bu anafikirleri ortaya koymağa, açıklamağa çalışıyor. Teferruatı anafikre bağlıyor...”⁶⁷

Türk edebiyatında çok meşhur olan ve plan açısından eski Tevhîd ve Münâcâtlardan pek farklı olmayan bu ‘Münâcât’, yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı gibi, Mehmet Kaplan tarafından kendine özgü üslûba ağırlık

31 Aralık, s. 23; Necmettin Halil Onan (1950). *Namık Kemal’in Talim-i Edebiyat Üzerine Bir Risalesi*, Ankara: Millî Eğitim Basımevi, ss. 36-37; Mehmet Kaplan (1976). “Şinâsî’nin Türk Şiirinde Yaptığı Yenilik”, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I*, 1.bs., İstanbul: Dergah Yayınları, s. 255; A.mlf. (1981). *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Şiir Tahlilleri I*, 7.bs., İstanbul: Dergah Yayınları, s. 32; Önder Göçgün (1999). *Namık Kemal’in Şairliği ve Bütün Şiirleri*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, ss. XL-XLI.

⁶⁵ Mehmet Kaplan (1947). “Şinâsî’nin Türk Şiirinde Yaptığı Yenilik”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 2, S. 1-2, s. 24; A.mlf. (1976). *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I*, s. 255.

⁶⁶ Ali Nihad Tarlan (1981). *Edebiyat Meseleleri*, 1.bs., İstanbul: Ötügen Neşriyat A.Ş., ss. 126-127.

⁶⁷ Mehmet Kaplan (1981). *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Şiir Tahlilleri I*, s. 33, 35-36.

veren bir yöntemle tahlil edilmiştir⁶⁸. Ayrıca, Niyâzi Yavuz, bu konuda Niyazi Yavuz, “Şinâsî'nin Münâcât'ında Yeni Unsurlar”⁶⁹ adlı bir yazı kaleme almıştır...

Biz burada, bu tahlil ve yazıları gözden irak tutmaksızın, İbrahim Şinâsî Efendi'nin meşhur *Münâcât*'ını⁷⁰ biraz daha farklı bir yöntemle, beyit beyit ele alıp elden geldiğince edebî sanatlarını da göstererek dinî, edebî, dil ve üslûp açıdan tahlil ve/veya şerh edeceğiz.

1

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün
(Fâ'ilâtün) (Fa'lün)

Hak Te'âlâ 'azamet 'âleminin pâdişehi Lâ-mekândır olamaz devletinin taht-gehi⁷¹

“Ululuk aleminin pâdişahi Hak Teâlâ mekânsızdır, (bundan dolayı) devletinin başkenti (de) olamaz.”

İbrahim Şinâsî Efendi'nin içinde yetiştiği kültürel ve edebî atmosfer doğrultusunda Allah kavramını 'pâdişah' imajında belirlemesine rağmen, onu tanıma konusundaki yöntem hususunda gelenekten ayrıldığı görülmektedir.

Şinâsî'nin 'Allah' kavramını ele alış yöntemi 'muşahhaslaştırma' yani 'somutlaştırma'dır. Çünkü Allah soyut bir varlıktır, bunu okurlarına daha iyi anlatabilmek için 'pâdişah' metaforundan yararlanmaktadır. Bu devirden itibaren, maddeye manadan, gözün gördüğüne dil ile ikrar edilip kalp ile tasdik edilenden daha fazla inan insanları –şairin kendi de dahil- inandırabilmek için maddî alemin verilerini kullanma yöntemi gittikçe artan ve önemsenen oranda kullanılacaktır...

Şairin yaşadığı devir dikkate alındığında dünyada ülkeleri yöneten bir pâdişah olduğu gibi pâdişahları yöneten bir pâdişahlar pâdişahi da vardır. Bu ise zaten pâdişah kavramını bilen döneminin insanlarını ikna etme konusunda kendisine yardımcı bir imaj olacaktır. Buradan hareketle, Şinâsî'nin akıllı davranarak özel imajlardan yararlanma yoluna gittiği söylenebilir.

“Şinâsî, Münâcât'ın yalnız ilk kısmında, eski tevhidlerde de kullanılan Tanrı-pâdişah imajına başvuruyor. Fakat bu imaj bir süs olmaktan ziyade, Tanrı'nın kâinâta hakim oluşunu anlatan zarûrî bir vasıta...”⁷²

Metinlerarası ilişkiler bağlamında 'pâdişah ve/veya pâdişahlar pâdişahi' düşüncesi ile Kur'ân-ı Kerîm'de Tîn Suresi'nde geçen 'hakimlerin hakimi'⁷³ ayetine bir göndermede bulunduğu çok kolayca çıkartılabilir. Bu düşünce ve imaj boyutunda gerçekleştirilen bir husustur. Allah'ın pâdişah'a benzetildiği söylenemez. Çünkü 'Onun benzeri hiç bir şey yoktur' (Leyse ke-mislihi şey'ün)⁷⁴, benzeri olmayan bir şeyi başka bir şeye teşbih etmek, hem mantıksal açıdan yanlış olur, hem de İslâm dini, medeniyeti ve kültür geleneğindeki düşünceye aykırı bir yaklaşım olur. Bu nedenle biz de teşbih sanatı vardır demedik.

Bu pâdişah dünyevî pâdişahlardan farklıdır. Pâdişahlar pâdişahi olduğu gibi mekândan ve zamandan da münezzehtir. Bu durum, dünyevî pâdişah imajının başlangıçta konuya zihinler çekilinceye kadar işlevsel olduğunu, dikkatler çekildikten sonra bu yeni özellikleri ile pâdişah imajının manevî bir hal aldığı anlaşılmaktadır.

⁶⁸ Bkz. Mehmet Kaplan (1981). “Şinâsî: Münâcât”, *Tanzimat'tan Cumhuriyete Şiir Tahlilleri I*, ss. 29-36.

⁶⁹ Bkz. Niyazi Yavuz (1991). “Şinâsî'nin Münâcât'ında Yeni Unsurlar ve Bir Dünya Görüşü”, *Din Öğretimi Dergisi*, S. 27, Mart – Nisan, ss. 59-61.

⁷⁰ Şinâsî (1287/1870). “Münâcât”, *Müntehabât-ı Eş'âr*, İstanbul: Tasvîr-i Efkâr Matbaası, ss. 12-15; A.mlf. (1960). *Müntahabât-ı Eş'âr*, (Yay.: Süheyl Beken), Ankara: Dün-Bugün Yayınevi, s. 4-6; A.mlf. (2004). *Müntahabât-ı Eş'âr*, [Haz.: Kemal Bek], İstanbul: Bordo Siyah Klasik Yayınlar, ss. 28-30; Şinâsî (2005). *Bütün Eserleri* [Haz. İsmail Parlâtır – Nurullah Çetin], Ankara: Ekin Kitabevi, ss. 4-5.

⁷¹ *Hak* (a.i.): Allah, tanrı; doğruluk, insaf; dava ve iddiada hakikate uygunluk; doğruluk; geçmiş, harcanmış emek; pay, hisse.; layık, uygun.

Teâlâ (a.cüm.): “Yüksek olsun!” manasına gelen bir söz olup Allah adıyla birlikte kullanılır.

Hak Te'âlâ (a.): Allahü Teâlâ.

'Azamet (a.i.): Büyüklük, ululuk; çalım, kurum.

Pâdişeh (f.b.i.): Pâdişah, hükümdar, melik, kaan, hakan, sultan.

Lâ (a.e.): 'Olumsuzluk' edatı.

Mekân (a.i.): yer.

Lâ-mekân (a.s.): Mekânsız, yersiz, mekândan beri.

Taht (a.i.): Hükümdarın oturduğu büyük koltuk; hükümdarlık makamı.

-geh (f.e.): 'Zaman' ve 'mekân' eki.

Taht-geh (f.b.i.): Taht yeri; başşehir, başkent.

⁷² Mehmet Kaplan (1947). “Şinâsî'nin Türk Şiirinde Yaptığı Yenilik”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 2, S. 1-2, s. 30; A.mlf. (1976). *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I*, ss. 261-262.

⁷³ *Kur'ân-ı Kerîm*, Tîn Suresi, Ayet: 8. Ayetin tamamı şöyledir: “Allah, hakimlerin hakimi / hükmedenlerin en iyi hükmedeni değil midir?”

⁷⁴ *Kur'ân-ı Kerîm*, Şürâ Suresi, Ayet: 11.

Bu haliyle düşünüş biçimi, İslâm medeniyet ve kültürünün temel kaynaklarına aykırılık teşkil etmez. İslâm dininde ve toplumunda Allah'a mekân ve taht isnat edilemez. O zamandan ve mekândan münezzehtir. Ehl-i Sünnet alimlerinin hepsi “Allah'ı mekândan münezzehtir”nu ifade etmişlerdir. Beyitte geçen ‘taht-geh’ ifadesi ile İslâmî literatürdeki ‘kürsü’ kavramı hatırlatılsa bile, bu kavram ile Allah'a taht isnadı yapılmaz... Taht isnadı ancak dünyevî anlamda padişah için söz konusudur. Bu nedenle, bu padişahın idare ettiği bir devleti vardır, başkentinde de tahtı bulunur...

İbrahim Şinâsî Efendi'nin ‘yakarış’ta bulunacağı varlık olarak Allah'ı anlatmakla şiirine giriş yaptığı anlaşılmaktadır. Bu şiiri ve bu şiirde ileri sürdüğü görüşleriyle şair dikkatleri çekmeyi başarabilmiş bir kişidir...

Şair, bu beyitten itibaren Münâcât'ının ilk on beytinde “Tanrı'dan, Tanrı'nın kudretinden, Tanrı ile kâinatın münâsebetinden bahsedebilir”⁷⁵.

Beyitte, manevî anlamda ‘Hak Teâlâ! ifadesinde yer alan ‘Hak’, Allah'ın 99 güzel isminden biri olduğu için bir *telmih* sanatı vardır. Dünyevî padişahlardan farklı olarak O, ‘azamet âleminin padişahı’dır. Bu yönüyle Yaratan / Yaratılan ilişkisini gösterdiği kadar karşıtlığını da ifade ettiğinden bir *tezâd* sanatı yapılmıştır.

Birinci mısradaki ‘Hak Teâlâ, azamet âlemi ve pâdişeh’ kelime ve tamlamalarına karşılık, ikinci mısradaki düzenli bir biçimde ‘La-mekân, devleti ve taht-gehi’ kelimelerinin kullanılması ile bir *leff ü neşr-i müretteb* sanatı yapılmıştır.

Ayrıca beyitte bahsi geçen kelime ve tamlamalar arasında anlam ilişkileri düşünülerek bir arada kullanıldığından bir *tenâsüb* sanatı da yapılmıştır.

Münâcât, *yeni mesnevî* tarzında kaleme alınmış olduğundan her beyit kendi içinde kafiyeleşmiştir ve kafiye şeması (aa) şeklindedir. Beyte kafiye çeşitleri açısından bakıldığında (pâdişehi-taht-gehi) –eh’ler tam kafiye, -i’lerin redif olduğu görülür.

2

Hâsır Zât-ı İlâhîsine mülk-i ezeli Bî-hudûd anda olan kevkebe-i lemyezeli⁷⁶

12

“Ezeli mülkü İlâhî zatuna özgüdür. Onda olan bitmez tükenmez yıldız (veya süvari alayı) de sınırsızdır.”

İbrahim Şinâsî Efendi'nin bu beytinde ise ‘Hak Teâlâ’ olarak zikrettiği Allah'ın mülkünden söz edilecekse bu dünyevî padişahlarınkı gibi ‘mülk-i fânî’ değil, olsa olsa ‘mülk-i ezeli’dir. Bunun göstergesi ve kanıtı olarak da ikinci mısraı oluşturan sözlerini sıralamaktadır.

Şairin bu yaklaşım tarzı ile yakaracağı Allah kavramının bilinen padişah imajının çok ötesinde bir mülkün sahibi, ebedî ve ezeli niteliklere sahip bir varlık olduğunu ortaya koymaktadır. Onun sahip olduğu ‘mülkü’ tanımak için Kur’ân-ı Kerim’deki Mülk Suresi’ne bakmak gerekir.

Metinlerarası ilişkiler bağlamında konuya yaklaşıldığında ‘mülk’ kelimesi ile bu sureye göndermede bulunulduğundan bir *telmih* sanatı da yapılmıştır demek yanlış sayılmaz. Gökyüzü, yani sema ve yeryüzü, yani arz O’nun kudret ve görkemini gösteren delillerle doludur. Şairin ısrarlı bir şekilde üzerinde durduğu unsurlar gökyüzüne aittir.

Şairin bu yaklaşımının kaynakları üzerinde de durulmuştur. Öncelikle bu yaklaşımın kökeninin sahip olduğu gelenekte değil de Batı kültür geleneğinde, özellikle Racine (1639-1699)’e bağlandığı dikkati çekmektedir. Kuşkusuz bu konuda doğru yaklaşım hem kendi kültür kaynaklarına hem de bahsi geçen Batılı kaynaklara uzanan yolların bulunduğunu kabul etmektir. Batılılaşma devri edebiyatının kurucusu olduğu tezinden hareketle onun ilk kasidesinin görmezden gelinerek diğer üçünün öne çekilip vurgulanması tarafgirliği gibi, bunda da kendi kültür kaynaklarını görmezden gelerek yalnızca Batılı kaynakları zikretmek bilimsel bir yaklaşım değil, olsa olsa yanlış ve bilim dışı bir tavır olabilir.

⁷⁵ Mehmet Kaplan (1947). “Şinâsî'nin Türk Şiirinde Yaptığı Yenilik”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 2, S. 1-2, ss. 24-25; A.mlf. (1976). *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I*, s. 256.

⁷⁶ *Hâss* (a.i.): Mahsus, hususî, özel; saf, halis.

Zât (a.i.): Kendi; asıl, öz, cevher; saygıya değer kimse, şahsiyet, kişilik.

Zât-ı İlâhî ((f.s.t.): İlâhî zat, İlâhî şahsiyet, İlâhî öz.

Mülk (a.i.): Ev, dükkân, arazi gibi taşınmaz ve gelir getiren mal; bir devletin ülkesi; vakıf olmayıp –doğrudan doğruya– birinin malı olan.

Ezeli (a.s.): Ezele mensup, ezeli ile ilgili, öncesiz, başlangıçsız.

Mülk-i ezeli (f.s.t.): Ezeli mülk, ezeli ülke.

Bî-hudûd (f.a.b.i.): Hadsiz, hududsuz, sınırsız, pek çok.

Kevkebe (a.i.): Gökteki yıldız; süvari alayı.

Lemyezeli (a.b.i.): Zeval bulmazlık, bâkilik, kalıcılık.

Kevkebe-i lemyeli (f.s.t.): Zeval bulmaz, bitmez tükenmez yıldız; zeval bulmaz süvari alayı.

Şairin okurlara göze hitap eden nesnelere başlayarak ‘yıldız’ları örnek gösterdiği ve bunun O’nun ezeli mülkünün kanıtları olduğunu sunduğu görülmektedir. Bu durum, geçmiş devir edebiyat ve/veya edebiyatçılarımıza yabancı bir yaklaşım değildir... Yukarıda bahsi geçen Mülk Sûresi’nin ilk ayetinde “*Mutlak hükümranlık elinde olan Allah, yüceler yücesidir ve O’nun her şeye gücü yeter.*” buyrulur. Ardından dikkatler gökyüzünün yaratılışı, kusursuzluğu ve yıldızlarla donatıldığı dile getirilir: “*O ki, birbiri ile âhenktâr yedi göğü yaratmıştır. Rahman olan Allah’ın yaratışında hiçbir uygunsuzluk göremezsin. Gözünü çevir de bir bak, bir bozukluk görebiliyor musun? Sonra gözünü, tekrar tekrar çevir bak; göz (aradığı bozukluğu bulmaktan) âciz ve bitkin halde sana dönecektir. Andolsun ki biz, (dünyaya) en yakın olan göğü kandillerle donattık...*”⁷⁷

Bu ve benzeri ayetler dışında, şairin bu imajı yakalamasında dünyevî padişah olarak devrindeki Osmanlı padişahının idaresi altındaki yerleri, özellikle tahtının bulunduğu İstanbul sokaklarını imkânı nispetinde fenerlerle aydınlatmasının etkin olduğu söylenebilir. Bunu bir karşılaştırma unsuru olarak kullanan şair, adeta “benim boyun eğeceğim ve yakarışlarımı sunacağım padişah ‘mülk-i ezeli’ye sahip olan, sayısız yıldızlarla semayı süsleyen ve aydınlatan Allah’tır” demek istemektedir. Böylelikle Yaratan ve yaratılan, dolayısıyla dünyevî padişah ve gücü ile padişahlar padişahı Allah’ın kudreti karşılaştırılmaktadır. Buradan hareketle şairin padişaha kaside sunmamasının gerekçelerini bile çıkartmak mümkündür.

Mülk ve yıldızlar ile ilgili olarak, şair, bahsi geçen ayetlere ve benzeri içerikli başka ayetlere⁷⁸ birer *telmih* yapmıştır.

Bayitte ‘Zât-ı İlâhî, mülk-i ezeli, has; ‘Bî-hudûd, kevkebe-i lemyezeli’ kelime ve tamlamalarının aralarındaki anlam ilişkileri düşünülerek bir arada kullanılması ile bir *tenâsüb* sanatı yapılmıştır.

Bayitte, kafiye şeması *bb* şeklinde olup, kafiye çeşitleri açısından bakıldığında (ezeli-lem-yezeli) – *ezeli*’lerin zengin kafiye olduğu görülür. Tunç kafiye de dense zengin kafiye oluşunu değiştirmez.

(.....) **devamı var.**

A-İBRAHİM ŞİNÂSÎ EFENDİNİN ŞİİRİ VE ESERLERİ

13

B-ŞİİRLERİ ÜZERİNE YAPILMIŞ TAHLİL ÇALIŞMALARI (DERLENİP ARŞİV YAPILACAK)

C-‘BİRİNCİ KASİDESİ’ ÜZERİNE UYGULAMA ÇALIŞMASI

HAFTAYA GÖRÜŞMEK ÜZERE

..... &

DOÇ.DR.ADEM ÇALIŞKAN

⁷⁷ Kur’ân-ı Kerîm, Mülk Suresi, Ayet: 1, 3, 4, 5.

⁷⁸ Kur’ân-ı Kerîm, Saffât Suresi, Ayet: 6; Hicr Suresi, Ayet: 16; Fussilet Suresi, Ayet: 12; Furkan Suresi, Ayet: 2 ... vb.